

علم، صنعت و اخلاق دانشمندان

خِڪاڻِي

اَسِي ٺهرايل

طوبوز

قارانداه قيروني،
موڪرا چٽار اوڀري،
آنا سوڙي.

ڪو چوڪ يا تختڪ قاريٽيڻ سوڦاڙي پوکون چوڻ ڦالايائيندي .
طبيقي ايڪ بادهه پرايبرام کي ... پوئون قاديبل نول بياضي پهڻي
صيرمائيڪلي بازار اوائليئي ڪيٽيلر، بياض پوٽولو ڊينچ آرڪٽارڪ
ڊولو ڊسٽريله سونڌنري شراڙي اڇيهرڪ جوشو پوردي. ڪنڇ،
اختياره قادين، چوچو ... نياپيڙ برهه حورا ۽ زنجيري، باغيارق،
سالاناري ڦالايانڪ اڇينڊن پيورو، جاني برڪرداب دالغاسي حالنده،
دونه دونه، سرائڪ ميداننده پريڪوردي. ڪاڊسارڪ چانڙي
اوڱولڊ پوردي. سرائي قايڻنڪ اوکنده جسور پويار آڱلري صف
صف اولش، پگيولردي. صيا حدن پري چڪلڪو شراڙلڙا ڇاڇا مياشي
دوني مشهور قوماندان طو امانسڪ سيري کيري ايندي. آتنڪ آڱير
اوڙنڪلري اوسنڌه برآز ڦالدي. الجري به باڌي. يانڌهڪي برنجي
شابطنه:

— داهه ڪورونيورلر ...

— ڊيڊي .

— ڪڇ قاديبل .

— آوٽ .

— چيون مڃيا ؟

— ماڻغا تورڪلر ايشه ... تصرفاتڻ، مراهمنڊن ٺهڪلورلر ؟

— همدمه ڏيڙانه لايڙ ! ڊيرلر .

— نرهمه اوڇيهرڪ ؟

— نرهمه ؟ ...

— ...

اوڪلر نه بدن برهه ڪنڌهه ٻن صيق بر «حوراهه» ڪنڌهه ٻن ايڪيڻي ده
موسودوردي . ڪاري قاصديبلر . آڱلري براز پڪديبلر . قوماندان
استلاني قازان خلتڪ پوڊي، موسرخوش سوڃيڻه ماڳور ... ڪيٽله
نيوردي . يادو باين قنڙل شن دلچانايلرڪ جوقاڙ نه، غايدارڪ
اهمڪنه اڳي اوڳور پورولر «ياشاسين، برنس، ياشاسين برنس» ! قراتي
باغيارشارق پڪي هڪدمدارلرڪ نرهمه ڊسٽري ده ويريورلر، اوڻايورلر
سيجراورلر دي ... سوڪ افلاق ٽاجي ڪيڀن ياياسي ترغو وڃي ده
ڦان عهديلر برنس اوڙيڪ ڪنڌيڻي سانچا پڪي اعلان اچندي. اما
الافليلر پوڄا هڪ پوڻ آهه مڃش، ڦيس قوڻي زاپولادن امداد
ايسنه مندردي . ايشه بو تهلڪي اشافدن ٿورڪن عهديلر جارچا پوڻ
اونلرڪ خالري، امدازلري، استلالاري ورمندي . آڇيڻ ماي،
بولودسز اندهه پوڪه ان ڪونڪ اڇيڻي اهرمان بو پار آڱلري نرهمه
اوڙون مزارلاري يالڊر پوردي . قوماندان زوهي ڪوڪني قايانان
طائي برنآر نه برخله، برهڪر نه باغوير، ماهو زلرله دوتوناري
آڇي شاختلر پريوردي. برنجي ضابط اونلڪ کي اري ۽ يايڻي ڦڪدي.
قاراورو برني ... اوڙون صاباري ڦيري . ڪوسه پوڙي هم شيف،
هم پوروشو ڦندي. ٺهڻي قوماندان حورائيلر ڪجهه به آڇي ايلري سوردي.
— قانسز طر ڦالاندي !

— ڊيڊي . سپاه آتنڪ ڀله سني اوقتيان ضابط :

— قانسز طر اولازا !

— ڊيڊي باشي سالادي .

— پچون اولاسين ؟

— نه تورڪلر امانڻه پوڻ ...

— جوشوڻ لائندهه حاجت پوڻ! بزم داهارسا اخلاخه قانڊان
اوپلر خبر ڪوندرديبلر . « ڪيڊيڪر بر شي تئين ايڊيڪر » ڊيڊلر .
بزدانا برنسوزي تختنه چيچاره شديق. شدي ايشه بزم برده « جيله »
پايپورلر .

— « برات، سانچاق، داوول، طوبوزه ڪوندرمڪر به «جيله» ۽ ؟
— يانه ؟

— تابعيت علامتري ...

جوشوڻ قوماندان ڪوروهين برصروانه طوقات آماچيڻ ڪي
آئي پواري قاديبلردي .
حدنلي برتوالتڪه :

— ... اصلا ! ده باغيري . بزارق مستلر ! برات ! استلالري
تصديق اڇيڪدر . سانچاق، ڊايل، طوبوز ... ده ادماهڪ برنسزمه
هڊيبلري ...

— ضابط جواب ويريدي. قوماندان قادار اڇيڊيڪي اڇيڻو تورڪلر
حقيقي حالا خاڙلا پاييلوردي . آئي ڦالاسنه ڊاڍي. آتنڪ سپاه
بلهسته دالدي ڪيڊي . ڪاڊسارڪ چانڙي پيڻده ٿو پوردي. خلتڪ
ڪوروليسي طاشمش برطوفان کي سرائڪ ساچالر نه چاريپور، عانظ
نفرلرڪ پوڪ آڱلري خوبلانديپور، پيڻديپوردي . اوڻايانلرڪ
اڇيڻه زورل ڪنڌيڻه پوڻ آڇان برآني قومانداني سلامادي .

— ايلي معيقله برابر مزلنڊن چيڊي .

— ڊيڊي .

— پڪ اعلا ... معني قاي ڪيڻي وار ؟

— اوڇيڙو آئي !

— قوماندانڪ ميونڊن نفرڪ سوزي ايشين ضابط :

— اوڇيڙو آڱلري ؟

— ڊيڊي صاري ڪيڊي .

— آوٽ ...

— پوکوئي تصرفاته مامور اولان قوماندان ڪولدي :

— ڪيڊي تورڪلر ... صيق ڪلڊي ناصل ڪوچولورلر. هائي
اَسِي غرومڪي ؟ شدي ڏيئد ڪيڊي . روم ايندهه قوڙي پوڻ.
ايشه برنسزمه پوڪ براغيارطور معاملهي پايپورلر !
برنجي ضابط داهه بتر صاروق صوردي :

— ٺهڻ آهڪوڊيڪر ؟

— ايليڊلرڪ درجي معيتڪ عديله متاسبدر . ايشه باق ،
بادشاهڪ هڊيبلري، براتي اوڇيڙو آئي ايله بر ايلي ڪيريپور !
— ايلي پوڙي يالڪر ڪنڌيڻه ڊي داهه آئي اولوردي .

— پچون ؟

— ايشه اويله ...

— اما بزم قبول اڇڙهڪ .

— ٺهڻ ؟

— چونڪه شاغله متاسب اولازدي. برام، لطف، براحسان
کي ... حاليوڪه پوڙهه ميقتده اوڇيڙو آئي بولان بر ايلي ... نه
ڊيڪدر ؟ بيلورميڪ ؟

— ٺهڻ ڊيڪدر ؟

— بادشاهه بزم برنه « بخله مساويڪ ! » ڊيڪ ايسنيور .

— کنکی مسایو اولیاسایدی ... ده بو اوچیزو آتلی افلاکه
گیرمسه بدی !

— سن یونامسک دیغور ...
برخی ضابط آخی آتی کولمسه دی ... توینس یوزنی اکتیندی.
آتسک بله سندن قالدیردیی دالغین سونوکه کوزلرله قوماندانه باندی :
بن یونامس ها ...

— دیدی ...
— قوچه افلاک ایچنده اوچیزو آتلیدن قوشونلایورسک .
یونلر ایلی معنی ... ایتمه لمیزا قارشی . سربسو اولارینه ، آلتون
حاشارینه ، صیرما اکرلرینه الدانغا ... کوزه پارلاقلرله چا پارلارما ،
اقرتدن رش یکلز .

— یونلر تورک دکل ؟
— تورک ... نه اولایق ؟
— قلیجاری ناقادر سوسلو اولسه یته کسر ...
— سن قورقاسک ! برآوچ آتلی ، ارجیزو کیتی قوچار
دولتک ایچنده نه یاپایلیز ؟
... ..

قوماندان سرائیک اوکنده کی آتیلرینه ، اولرک اطرافنده صقیق
نظمده دوران دال قلیجیه یاده لرینه برکوز کتیردیدی . سوکرا آتی
اویشارق ضابطه دوندی :

— یالکر شومیدانده دوتیکدن فضله عسکریم وار ؟ دیدی ،
تورکر تشریفانده برباقاتی یاپارلرسه هینی توکوروکه یغاز .

غایدالر صوصدی . میداک کورولوس ی برده نیره دوردی . حورا
دنجیرلی داغلدی . اوردان کیش بر نول آچیلدی . پادشاه
کوندورن تورک آق برنک ارسنده ، یوسک قاورغیله کلور
اوزون قاناتنک آتکلری ایکی طرفنده چیرنوردی . ارقاسندن طبریس
سورن صیرما طاقی ، مصرع قلیج معنی یکی کوردکاری بو خله
کولرک یاپورلردی . سرائه آلی آتیش ادم قانجه محافظلرک هجور
قوماندانی آل آخی نه شاخلاندیراق ایلری سوردی . ایلیکنا اوکنه
کلدی . سلامده ، ایلله دوردی . یانه نوشان یایان ترجمه سولتدی :
— براده آتله اینجه کسکزر . برنسمزک سرائنه بریوریه
کیده چککزر .

— نواشم تورک :

— پک اعلا ...

— دیدی .

آتندن ایندی . کنیش اوموزلو ، اورتا بولو ، دوشوک یغلی ،
أسمر رگامادی . بارلاق ایپک قاناتنک آتندن کروتن صیرما کنالی
تقی اولارلرک ، مصرع کرینک احمقانی قالین بوجونه پک اوچوردی .
طورده اینجه برجلیک دکل ، دورغون برعسکرلک واردی . قالا باقی
میدان اوچیزو تورکله اغزی اغزیته دوشل کیدی . تشریفاتی
قوماندان قارارق ترجمانه برتکلیف داما ایندی :
— معیت براده قلاقی . حضوره یالکر کیره چکسک .

— تورک ترجمانه سوردی :
— پادشاهدن کتیردیم شیلری بن ناصل یالکر طاشیایم ؟
— ترجمان قوماندانه آکلادی . آلدینی جوانی تورکجه تکرادلادی :
— میتکدن اوچ نفر آلاچتسک . اولرده یاپا اولارق ارقا کدن
حضوره هدیه لری سوا قاجلر .

— پک اعلا ...

— هایدی .

... ..

قوماندان آتی شاخلاندیراق « حورا » هوررا ... دیه
کندیمی آتیللایان کفیل خله بیون قیراق قارایوردی . یو ته
طفرودی ! ایته قوچار برنورک ایلیسی ارقاسندن یاپا کوردی . سرائک
قایینه کانه آتدن آتلادی . ترجمان واسطه سیله ناصل ارقاسندن
حضوره کیره چکلری ، ناصل سلامه بره چکلری ، ناصل دیوان دوراجلری
ایلیله « متین قلیج برادول » قیریزی طورایه فوئش برساجاق ،
آغیر برطونز « طاشیان ارج عسکره آکلادی ایلیجی چکدی .
طاش باصامالری برجه ده چتیدی . بوزک دهلیزی کیدی . یکماینک
آدلرلی تورک ایلیجینی کورک ایچون قاپیزه قوشوشورلردی .
ایلیجی بوزک قاورغی صالایه صالایه یورلوردی ! آدلرلی همسیره ک
هم آغیردی . ارقاسنده کدنه قاناره کولمیسور ، سلاسلر بریوردی .
ایری سیاه کوزلر پک شن ، پک پارلاندی . صاغ قاشی بوتادی
قالقیدی . قاورغنک کابرته دوتونو یوردی . قوماندان تاج صالونه
کانه دوردی . دوندی . تورکرک قانتند تشریفاته نغیر برشو وادی
کی دقله هینی برسوزدی . سوکرا ایله ایلیجی پک اوکه آکیلش
قاورغی دوزلندی . براز کری ایندی . برنسک حضورنده ناصل
اکله چکلری اشارت آکلادی . سوکرا ایکی طرفنده یالین قلیج
توتیلملر دوران یوسک قای برده سی آچیدی . اوکدن کیره ، ختند
اوطوران برنه ایلرلیدی . برلره قادر آکیلدی . کیری چیکیلدی .
دیناری چتیدی . ایلیجه اوچ تورک اوتانده قالدیلر . یوسک تخنک
اطرافه بوتون یوایورلردی . شهوره خدیلر ، یوورودان دوزلرلیدی .
هینی آیفده دورویورلردی . آچتی یغیره لدن کیره چک برآیدیناق
بو آغیر سرای سکونه قاریسور ، قالا باقی صالونه نهار بر معبد حال
وریوردی . ایلیجی قویغین چیاوردی براتی تودی . باشه باندی .
سوکرا بره باقار ایلرلیدی . ختند مصرع بره چکل کی قیله ایمادی .
برنه اوزاتدی . برنک صاغ آتله آتله آنون برعه واردی . سول
ایله آلدینی یوگانه غایت اهمتمز برمش کی باندی . سوکرا
سولده کی ماری صورغونلی کسچ ماینه سیسنه وردی . ایلیجی یته
کوزلری برده ، کری کری کیندی . او ناده کی تفرک اوموزدن
طوبوزی آلدی . نبات آغیر ، آلتون یالیزلی ، صاری بالاق قشله
برآلدی . بره باقار یور یور ، کولوسیردی . بوتون کوزلر حرکت
قناب ایسیوردی . تخنک اوکنه کلدی . آتیزن ... کوزله کورولمه چک
برچاه قله هوا به قلیج ردینی بومدهش طوبوزی برنک الماسل تاجه
ایله برایندریکه ...

... سولک ایچنده کیمسه قییله ایمادی . هینی اولدانی برده
ناوسی . طاش کیدیلدی . عیننده قاناتنک آتندن بوزک برلیج صیران
ایلیجی ، اولایچه :

— ایته کوردیکز یا ... استلال سه داسه دوشن غاسی جزاسی
بولدی !
— دیه هاشپردی . کوزلی آهوله غش ، یوی برده نیره بریوفادار
بوومش ، قاورغی سورولش ، دوشوک ییلری قیابرمیدی . یوچار
ریشلری . زهرل حمارلر ، قهرمان رو بودار جانسز کی قله لمانیورلر
ختند قاشی آزیلین تولو حکمدارلرینه باقا تیره یورلردی . ایلیجی
سالونک اورتاسنده کی عسکرلرینه دوندی :

— حسن ، دیدی ، کیت قاپیدن دارول چال . مسطی ! سنده
ار حجه ناعرا آت . میدانه کی عسکرلر همان سلاطین براب نسیم
اولسونر .
سوکرا سانجی طوانده ده :

— هایدی، بپاوی قوش، میدانه سانبهانی دیک !

— امری و بردی .

— باش اوسته ،

— باش اوسته ...

دیه او بیله قوشاقل دیناری چینه دی .

سرای خلق قاراقلی دواورده بایلیش پارانی، محتشم، بالیزلی رسملر کی سسبز، ساکن، جانسیر دویورورلری . حالا ایچیلرندن کیسه قیلده انا بیوردی .

موم رنگی چهره لره شاشقین کوزلری قارشینده بونک تورک قانقازک اوزون آنکلیکلی اوزولرینه آندی . لیجی قینه نویدی . اوزانی، آزدیکی باش اوستنده دوران قانی طوبوزی آلدی . بره برافدی . صوکرغندکی ثلوی آشانغی یکدی . اونک برینه او طوردی . غایت فصیح ابرار لاجیه یله :

— هایدی، بادشاه نامه بکا اطاعت ایدک !

دیدی .

... سببی بیلدن بر فورقونک شاشیرنجی هیجانیه دیلری طوتولش فورده کورکلر زنگین بویر ویشلری ، بویوک قاجلی جور هارایلر، پیلیله زرلری وویوردرلر ایکی دقیقه اولسکی حکمدارلرنک دهاها صوغوما ایلمدی چیکنه برده ، برآند ، برضریله بوتون افلاک ضبط ایدیلورده بوقورقونک تورکک آنی توپ بورلر یوزینه باقمیورلردی .

سرایک لیلده کک محافظلرده ایچنده کیرکی شاشیریلر . قورقون قیلده ایلامدیلر . سلاحلری برله آت بکسل اولدیلر . یالکز ایکی کتیک . داوول چالانه « تیرغانی بو زویورسکزا » دیه قیلچ قالدیران سرخوش قوماندانه ، دولو دیزکین قاقچ ایستبن برنجی ضابطک کلهری اوچورولدی ! ایسته بوقادر ...

عمر میثاق الصبح

اخلاق

عمومی اخلاق ، مسلکی اخلاق

بکن گفته ، «ملکتمزک الاعمال ایکی سقنی آتنده عینی صدا بوکسیدی ؛ بمعنای کرسیندن ، قومارایتلاسه قارشى شکایت ایدن مبغولره مالیه نظاری «ملکتمک اخلاقی بوکسلیکن» حرانی و بردی ؛ دارالفنون ، شهسز عالمی و اخلاق حسلرک سوقله ، «مسلکی اخلاق» مسئلهسنى ایلک دفعه اورته آتانه بیاننامهسنى نشر ایتدی . ماهیت اعتباریه براولان یوینانندن برنجیسى یالکز احتیاجی کوسرتمکله آکثانیادیور ؛ ایکنجیسى بوکا برجامده کوسرتیور : ملکتمک اخلاقی تمیزلمک ایچون مسلکی اخلاقه دقت ایدلسنى لزوملی کوربیور .

اوج سنه لک حربک ، اجتماعی جهتمز ایچون موجب اولدینی اخلاقی سقوط قارشینده ، ملکتمک معنأ و ماده اداره ایدن عالی محفلردن یوکه ان بوسلره تهذیب و تصفیه زمانمک کلدیکنه بر دلیل تشکیل ایدر . بودوره ، ملکتمک معنأ فایده استحاله ،

انتقال دورسیدر . اسکی زهدی اخلاق صا صیاماسیله ساقمیز قالان وجدانلرده طبیی بر تذبذب حصوله کادی . فقط هر ساجده کوزون بواخلاقی تقدسزک (لااخلاق) قارشینده ، مله یکی اخلاق اساسلری تلقین ایتک ، دها عمومی مناسیه ، ملتی بوسقوتدن قورتارمق لازم کلور . اخلاق معنوی قیددن عبارتدر . اخلاق قاعده لری ؛ حقوق ، قانونلرکی ، شلرایله دک یازلی دستورلر شکله کیرمش ، و جزاکی بر قوه مؤیده نی حائر معین و سریش قاعده لردن مرکب دکلدر . اخلاقی دستورلر ، فردلرک وجدانده ، منتشر و مهم برصورتده یاشار . و فردلرک اجتماعیه حصوله کن ، عمومی ، ملی وجدانده بربر طوتار ؛ بواجتماعی وجدان فردلر اوزرنده بر نفوذی ، آمریخی حائر اولدیلندن ، فردلر ، بو وجدانک امر ایتدیکی شلره اقتیاد ایدرلر ؛ اتباعی مجبوری اولان بواصرلره اقتیاد ایتدیلر جزا کوزم ؛ فقط فعل و حرکاتلرله ، اجتماعی وجدانی رنجیده ایتدیکلری نسینده افکار عامه تک تقبیح و تابعنه اوغرلرلر ؛ هرکس اولردن قاجار ، کیسه کندیلرله مناسبتده بولماز ، هرکس نفرتی جلب ایدر . بومعنوی جزا ، اکویا مادی جزالردن دها آغیردر . عمومی اخلاقی تعین و تأیید ایدن ایسته بواجتماعی وجداندر . بوجدان بر جمعیتدن دیگر بر جمعیه ده کیشیدکی کی بر جمعیت داخلننده زمان ایله ده کیشیر ؛ بناءً علیه اخلاقه عینی تحول و تبدلله تابعدر . اسکی روما و یونانلرک اخلاقیه ، قرون وسطانک صرف زهدی اخلاقی و صولک عصرک اخلاقی آراسنده فرق اولدینی کی بوکون پولیتزیا ، اوسترالیایلیسنک اخلاقیه ، اوروپا جمعیتلرنک اخلاقی آراسنده بویوک فرقل واردر ؛ آدم اولدر برمک ، خرسزلق ، زنا ، افترا الخ کی برنده الامعوب عبادیلن حرکتلر دیکرلرنده حتی مستحسن عداولونور . جنسی اخلاق خصوصده ملکتمزده یوزنه اول موجود تلقیلره بوکونکی تاقی آراسنده نه بویوک فرقل واردر ؛ بومعنوی اخلاق ، بالخاصه دیغو برلکی اوزرنه مستند اولان ایشدانی جمعیتلره منسوب فردلره مان هان یکنسق وغایت قوتلدر . بوتون فردلر عینی حسلره ، عینی فعللره تابعدر ؛ اخلاق وعادات اعتباریه اولارنده هیچ تخالف یوق کیدر . فقط جمعیتلر تکامل ایدوب ده تقسیم اعمال باشلادینی وقت فردلر آراسنده وظیفه لره تقسیملا برار دیغو لورده ، فعللرده ، طور حرکتلرده ده اقسام و تخلف باش کوسرتیرر . شهسز عینی جمعیه منسوب اولان فردلر اوجمیتک هیئت عمومیه سنک تلقین ایتدیکی حسلره ، فعللره ، دوشونجه لره تابعدر ؛ هیسنده او عمومی جمعیتک عمومی اخلاق دامغاسی واردر . فقط ایش بولومک انتاج ایتدیکی فردی تخالفلر آیری آیری احتیاجلره ، آیری